

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ

**ХАРКІВСЬКА НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ
МІСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА**

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

**ДО ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ
З КУРСУ**

**«ОБГРУНТУВАННЯ ГОСПОДАРСЬКИХ РІШЕНЬ
І ОЦІНЮВАННЯ РИЗИКІВ»**

*(для студентів 4 курсу денної форми навчання
напрямку підготовки 6.030504 «Економіка підприємства»)*

Харків - ХНАМГ – 2013

Методичні вказівки до проведення практичних занять з курсу «Обґрунтування господарських рішень і оцінювання ризиків» (для студентів 4 курсу денної форми навчання напряму підготовки 6.030504 «Економіка підприємства») / Харк. нац. акад. міськ. госп-ва; уклад.: Т. І. Світлична. –Х.: ХНАМГ, 2013. – 27 с.

Укладач: Т. І. Світлична

Методичні вказівки побудовані за вимогами кредитно-модульної системи організації навчального процесу.

Рецензент: к.е.н., доц. Г. Г. Соболева

Рекомендовано кафедрою економіки будівництва,
протокол № 5 від 28.11.2012 р.

ВСТУП

Діяльність підприємств в умовах ринкових відносин нерозривно зв'язана з економічним ризиком, а звідси виникає неясність в одержанні очікуваного кінцевого результату, небезпека невдачі, непередбачених втрат.

Від прийняття господарських рішень з урахуванням ризикових умов, їх якості, раціональності й обґрунтованості в багатьох випадках залежать реальні можливості досягнення цілей організації, її ефективна діяльність. Звідси впливає необхідність розуміння сутності господарських рішень, вивчення основних правил, прийомів і наукових методів їх розробки.

В умовах економічної нестабільності, яка характерна для ринкового середовища, постійно виникає потреба у швидкому прийнятті науково обґрунтованих рішень щодо підвищення результативної діяльності суб'єктів господарювання. У даному контексті вагомим чинником формування базису таких рішень є серйозна фахова підготовка спеціалістів та керівників підприємств з урахуванням сучасної практики господарювання. Курс **«Обґрунтування господарських рішень і оцінювання ризиків»** є нормативною навчальною дисципліною для студентів, які навчаються за освітньо-професійною програмою бакалавра з напрямку «Економіка підприємства».

Мета вивчення дисципліни – ознайомити слухачів із технологією прийняття рішень, основами сучасної економічної ризикології та на основі набутої систематизованої інформації сформувати комплексну систему знань і практичних навичок щодо обґрунтування господарських рішень із різним ступенем невизначеності та ризику.

Досягненню мети й вирішенню завдань курсу підпорядкована логіка його викладання, яка наведена в навчально-тематичному плані. Програмні теми дисципліни є обов'язковими для вивчення кожним студентом незалежно від форми навчання.

ПРОГРАМА КУРСУ «ОБГРУНТУВАННЯ ГОСПОДАРСЬКИХ РІШЕНЬ І ОЦІНЮВАННЯ РИЗИКІВ»

Мета вивчення дисципліни полягає у формування знань і навичок стосовно обґрунтування господарських рішень з різним ступенем невизначеності та ризику.

Завдання вивчення дисципліни:

- засвоєння основних принципів обґрунтування різних видів господарських рішень, методичних підходів щодо аналізу ризику та управління ним;
- оволодіння навичками самостійно здійснювати аналіз, ідентифікацію та оцінювання ризику, використовуючи комп'ютерну техніку та програмно-математичні комплекси.

Предметом вивчення дисципліни виступає господарські рішення та пов'язані з ними ризики на підприємстві.

Дисципліна «Обґрунтування господарських рішень і оцінювання ризиків» за своїм змістом представлена наступними змістовими модулями:

Змістовий модуль 1. Господарські рішення в різних сферах підприємницької діяльності

1. Сутнісна характеристика господарських рішень.
2. Технологія прийняття рішень господарської діяльності.
3. Методичні основи підготовки господарських рішень.
4. Обґрунтування господарських рішень та оцінювання їх ефективності.
5. Прогнозування та аналіз господарських рішень.

Змістовий модуль 2. Ризик і невизначеність під час обґрунтування господарських рішень

1. Невизначеність як першопричина ризику підприємницької діяльності.
2. Критерії прийняття рішень в умовах невизначеності.
3. Теорія корисності та її застосування у процесі прийняття рішень.
4. Підприємницькі ризики та їх вплив на прийняття господарських рішень.
5. Критерії прийняття господарських рішень за умов ризику.
6. Прийняття рішень у конфліктних ситуаціях.
7. Обґрунтування інвестиційних і фінансових рішень за умов ризику.
8. Якісне оцінювання підприємницьких ризиків.
9. Кількісне оцінювання підприємницьких ризиків.
10. Основи ризик-менеджменту.
11. Напрями і методи регулювання та зниження ступеню ризику.

ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ЗМІСТ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ ЗА НАВЧАЛЬНОЮ ДИСЦИПЛІНОЮ «ОБГРУНТУВАННЯ ГОСПОДАРСЬКИХ РІШЕНЬ І ОЦІНЮВАННЯ РИЗИКІВ»

Практичне заняття — це організаційна форма навчального заняття, на якому викладач організовує детальний розгляд студентами окремих теоретичних положень навчальної дисципліни та формує вміння і навички їх практичного застосування шляхом виконання практичних завдань. Основна мета практичного заняття – розширення, поглиблення й деталізація теоретичних знань, отриманих студентами на лекціях та в процесі самостійної роботи і спрямування їх на підвищення рівня засвоєння навчального матеріалу, прищеплення умінь і навичок, розвиток наукового мислення та усного мовлення студентів.

У порядку контролю успішності на заняттях №№8 та 16 навчання проводиться проміжний тестовий контроль тривалістю 45 хвилин кожний. Проміжний контроль вміщує в себе практичні розрахункові завдання і тести (або теоретичні запитання).

Практичне заняття включає проведення попереднього контролю знань, умінь і навичок студентів, постановку загальної проблеми викладачем та її обговорення за участю студентів, розв’язування завдань з їх обговоренням, розв’язування контрольних завдань, їх перевірку, оцінювання.

На практичних заняттях може видаватися домашнє завдання для самостійного рішення.

Оцінки, отримані студентом за окремі практичні заняття враховуються при виставленні поточної модульної оцінки з даної навчальної дисципліни.

Детальний зміст кожного з практичних занять, з переліком вправ, питань для самоперевірки та літературних джерел до кожної з тем, – наведено нижче.

ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ 1,2

Практичні заняття проводиться з теми 1 робочої програми курсу «*Сутнісна характеристика господарських рішень*».

Мета заняття – засвоїти основні змістові характеристики господарських рішень як результату аналізу, прогнозування, оптимізації, економічного обґрунтування та вибору альтернативи із сукупності варіантів досягнення конкретної мети підприємства.

На практичних заняттях проводиться опитування студентів з теоретичного лекційного матеріалу та обговорюються теоретичні питання першої теми курсу.

План заняття

1. Господарські рішення та їх види.
2. Способи формалізації та реалізації господарських рішень.
3. Якість та ефективність господарських рішень.

Студент повинен з'ясувати такі питання теми:

??? Якими ознаками характеризується рішення?

➤ *Які існують види господарських рішень за декількома класифікаційними ознаками?*

➤ *Які існують оптимальні сполучення форм розроблення та реалізації господарських рішень?*

➤ *У чому полягає ефективність і якість господарських рішень?*

➤ *Які принципи оцінки ефективності господарських рішень*

При обговоренні цих питань слід акцентувати увагу на змісті таких ключових понять:

- » ГОСПОДАРСЬКЕ РІШЕННЯ
- » ЕФЕКТИВНЕ РІШЕННЯ
- » ЕФЕКТИВНІСТЬ РІШЕННЯ
- » ОПТИМАЛЬНІСТЬ РІШЕННЯ
- » РЕЗУЛЬТАТИВНЕ РІШЕННЯ
- » ФОРМИ РОЗРОБКИ РІШЕННЯ
- » ФОРМИ РЕАЛІЗАЦІЇ РІШЕННЯ
- » ЯКІСТЬ РІШЕННЯ

Практичне завдання

Обґрунтуйте, до якого виду можна віднести рішення щодо: купівлі акцій; купівлі державних казначейських зобов'язань; надання чергової відпустки працівникам; будівництва нового заводу; направлення працівника на підвищення кваліфікації; надання комерційного кредиту; розробки інвестиційного проекту і розробки інноваційного продукту.

Рекомендовані літературні джерела: [7,19,25,26].

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 3

Практичне заняття проводиться з теми 2 робочої програми курсу **«Технологія прийняття рішень господарської діяльності»**.

Мета заняття – засвоїти основні елементи, етапи та засоби прийняття господарських рішень.

План заняття

1. Процес прийняття господарських рішень.
2. Основні моделі та засоби прийняття рішень.
3. Характер та умови прийняття господарських рішень.
4. Закони та закономірності, що впливають на прийняття рішень.

Студент повинен з'ясувати такі питання теми:

??? Які виділяють основні елементи, етапи та процедури процесу прийняття рішень?

➤ Які існують засоби прийняття господарських рішень.

➤ У чому полягають відмінності вибору господарських рішень за умов визначеності, невизначеності та ризику?

При обговоренні цих питань слід акцентувати увагу на змісті таких ключових понять:

- » ЕТАПИ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕННЯ
- » ЗАСОБИ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕННЯ
- » МОДЕЛІ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕННЯ
- » ПРИЙНЯТТЯ РІШЕННЯ
- » СТИЛІ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕННЯ
- » ТЕХНОЛОГІЯ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕННЯ
- » ХАРАКТЕР ПРИЙНЯТТЯ РІШЕННЯ

Практичне завдання 1

Групі з трьох рівноправних компаньйонів необхідно прийняти загальне рішення, обравши його з чотирьох можливих альтернативних варіантів. Кожен член групи по-різному оцінює можливі рішення. У табл. 4 наведено оцінку компаньйонів на підставі надання рішенням різних рангів. До того ж, що нижче ранг, то більша перевага. Знайдіть оптимальне групове рішення.

Таблиця. 1 – Ранжирування можливих альтернатив

Особа, яка приймає рішення	Ранги			
	1-й	2-й	3-й	4-й
1-ша	А 3	А 4	А 2	А 1
2-га	А 3	А 2	А 1	А 4
3-тя	А 1	А 2	А 4	А 3

Практичне завдання 2

Інвестиційна компанія «Капітал» розглядає різні проекти будівництва головного офісу. Рішення приймається з урахуванням таких цільових критеріїв: вартість (ваговий коефіцієнт — 0,5); територіальне розміщення, тобто середня відстань від філій і представництв компанії (ваговий коефіцієнт — 0,3); корисна площа (ваговий коефіцієнт — 0,2). Визначте оптимальний варіант будівництва. Результати аналізу оформіть у вигляді таблиці, напишіть висновки.

Таблиця 2 – Ранжирування можливих альтернатив

Варіанти	Прогнозовані показники		
	Вартість, млн грн	Розташування, км	Корисна площа, м ²
Варіант 1	16	8	1000
Варіант 2	12	4	800
Варіант 3	20	10	1200
Варіант 4	18	9	1200

Рекомендовані літературні джерела: [4,7,8,18,25,41].

ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ 4,5

Практичні заняття проводиться з теми 3 робочої програми курсу «Методичні основи підготовки господарських рішень».

Мета заняття – засвоїти основні методи розробки господарських рішень.

План заняття

1. Методи розроблення рішень господарської діяльності: класифікація, вибір методу.
2. Застосування методів експертних оцінок в розробці господарських рішень.

Студент повинен з'ясувати такі питання теми:

??? Яка існує класифікація методів розроблення господарських рішень?

➤ Чому методи називають аналітичними? Яка сфера їх застосування?

➤ Який базис статистичних методів?

➤ Яка потреба застосування математичних методів під час прийняття рішень?

➤ Що таке експертні оцінки? Які умови застосування експертних методів?

➤ Який порядок проведення експертизи?

➤ Для яких класів задач використовуються евристичні методи?

➤ Які можливості й особливості застосування методів: «мозкової атаки»; «мозкового штурму» основних питань; вільних асоціацій; інверсії; особистої аналогії; номінальної групи; синектики; 635; Дельфі.

Ключові поняття, на яких слід акцентувати увагу:

- » АНАЛІТИЧНИЙ МЕТОД
- » ЕКСПЕРТ
- » ЕКСПЕРТНА ГРУПА
- » МЕТОД «ДЕРЕВА РІШЕНЬ»
- » МЕТОД ЕКСПЕРТНИХ ОЦІНОК
- » МЕТОД СЦЕНАРІЇВ

Практичне завдання 1

На підприємство, розміщене в пункті А, потрібно доставляти на автобусах 72 працівників, що мешкають поза межами пункту А. З них 42 працівники доставляються з пункту С, 20 — з пункту В, 6 — з пунктів, розташованих між С і В, і 4 — з пунктів, розміщених між В і А. Транспортне агентство, що обслуговує перевезення, має у своєму розпорядженні автобуси двох типів на 35 і 50 місць. На проїзні квитки агентство встановило ціни (табл. 3).

Таблиця 3 – Вихідні дані

Тип автобуса	Ціни на білети, грн		
	ВА	СА	СВ
35 місць	39,0	54,0	45,0
50 місць	50,5	68,0	75,5

Потрібно визначити, автобуси якого типу використовувати на кожній ділянці шляху, щоб сумарні витрати підприємства, яке оплачує проїзд працівників, були мінімальними.

Практичне завдання 2

Керівник підприємства для розробки стратегічних планів діяльності підприємства використовує колективний метод експертних оцінок.

На питання анкети «коли доцільно проводити реконструкцію двох цехів підприємства» дві групи експертів – спеціалістів підприємства відповіли порізно (див табл.4,5).

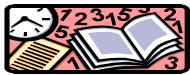
Таблиця 4 – Відповіді експертів першої групи (квартал, рік)

Номера експертів												
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
IV 2014	I 2015	III 2015	I 2015	IV 2016	III 2015	негайно	I 2016	III 2017	IV 2017	II 2015	III 2014	II 2016

Таблиця 5 – Відповіді експертів другої групи (квартал, рік)

Номера експертів												
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
I 2015	I 2014	III 2014	IV 2015	II 2016	II 2015	III 2016	IV 2016	III 2014	зараз	II 2015	III 2017	II 2016

Узагальніть думку спеціалістів окремо кожної з груп. Думка якої групи експертів більш узгоджена? Зробіть висновки щодо використання отриманої інформації в прийнятті господарського рішення.

Рекомендовані літературні джерела: [3,8,21,25,28].

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 6

Практичні заняття проводиться з теми 4 робочої програми курсу «Обґрунтування господарських рішень та оцінювання їх ефективності».

Мета заняття – засвоїти сутність та методичні основи обґрунтування господарських рішень.

План семінарського заняття

1. Сутність процесу обґрунтування господарських рішень.
2. Основні підходи до обґрунтування й вибору господарських рішень.

Студент повинен з'ясувати такі питання теми:

???Що передбачає собою обґрунтування господарських рішень?

➤ Як здійснюється вибір методів для обґрунтування конкретних господарських рішень?

➤ Які існують формальні і неформальні аспекти щодо обґрунтування господарських рішень?

➤ За якими критеріями оцінюють варіанти господарських рішень?

➤ Яка загальна ідея й умови ефективного застосування методу сценаріїв?

➤ Яка технологія графічної побудови «дерева рішень»?

➤ Як реалізується метод «мозкового штурму»?

➤ У чому суть методу синектики?

➤ Коли, під час вирішення яких завдань доцільно застосовувати інтуїтивні методи?

Ключові поняття, на яких слід акцентувати увагу:

- » МЕТОД «ДЕРЕВА РІШЕНЬ»
- » МЕТОД ЕКСПЕРТНИХ ОЦІНОК
- » МЕТОД СЦЕНАРІЇВ

Рекомендовані літературні джерела: [8,24,25].

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 7

Практичні заняття проводиться з теми 5 робочої програми курсу «Прогнозування й аналіз господарських рішень».

Мета заняття – засвоїти основні завдання, принципи та методи прогнозування та аналізу господарських рішень.

План семінарського заняття

1. Завдання та принципи прогнозування господарських рішень.
2. Методи аналізу господарських рішень.

Студент повинен з'ясувати такі питання теми:

???Що таке взагалі економічне прогнозування?

➤ Яке основне завдання економічного прогнозування?

➤ Що таке принцип усікання «конусу рішень»?

➤ Які принципи прогнозування господарських рішень?

➤ Які основні джерела інформації для прогнозування?

➤ Які існують кількісні та якісні методи прогнозування господарських рішень?

➤ В чому сутність аналізу господарських рішень?

➤ Які основні принципи аналізу господарських рішень?

➤ Які методи використовують в аналізі господарських рішень?

➤ Який інструментарій методів аналізу господарських рішень?

Ключові поняття, на яких слід акцентувати увагу:

» ПРИНЦИПИ ПРОГНОЗУВАННЯ

» МЕТОДИ ПРОГНОЗУВАННЯ

» ІНСТРУМЕНТАРІЙ МЕТОДІВ АНАЛІЗУ

Рекомендовані літературні джерела: [5,24,25].

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 8

Практичне заняття проводиться з перших п'яти тем курсу, що входять у змістовий модуль 1 «Господарські рішення в різних сферах підприємницької діяльності» з метою повторення основних питань цих тем та підготовки до написання проміжного тестового контролю №1.

При розгляданні основних питань треба акцентувати увагу на категорійному апараті теорії господарських рішень, необхідності та послідовності підготовки та прийняття господарських рішень, вибору того чи іншого методу їх обґрунтування.

Проміжний тестовий контроль з першого змістового модуля проводиться на другому часі практичного заняття.

Рекомендовані літературні джерела: [4,7,19,24,25,26,36,41].

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 9

Практичні заняття проводиться з теми 6 робочої програми курсу «Невизначеність як першопричина ризику підприємницької діяльності».

Мета заняття – узагальнити теоретичні питання щодо сутності невизначеності як першопричини ризику господарської діяльності у ринковому середовищі.

План семінарського заняття

1. Природа та види невизначеності.
2. Невизначеність як першоджерело ризику.

Студент повинен з'ясувати такі питання теми:

???Що таке невизначеність з погляду економічної теорії?

➤ Які причини появи невизначеності?

➤ Які види невизначеності виділяють в залежності від ступеня настання події, засобів визначення ймовірності та за об'єктом невизначеності?

➤ Як пов'язані невизначеність та ризик?

Ключові поняття, на яких слід акцентувати увагу:

» НЕВИЗНАЧЕНІСТЬ

» ПІДПРИЄМЕЦЬ

» РИЗИК

Рекомендовані літературні джерела:

[1,14,16,17,24,25,27,28,31,33,34,38,43,44,45].

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 10

Практичні заняття проводиться з теми 7 робочої програми курсу «Критерії прийняття рішень в умовах невизначеності» та з теми 8 робочої програми курсу «Теорія корисності та її застосування у процесі прийняття рішень».

Мета заняття – засвоїти особливості та критерії прийняття господарських рішень в умовах невизначеності, а також застосування при цьому теорії корисності.

План семінарського заняття

1. Постановка задачі вибору критерію прийняття рішень в умовах невизначеності.
2. Характеристика основних критеріїв прийняття рішення в умовах невизначеності.
3. Сутність теорії корисності та можливість її застосування в прийнятті управлінських рішень.

Студент повинен з'ясувати такі питання теми:

??? У чому полягає зміст критеріїв Вальда та Гурвіца?

➤ У чому полягає сутність принципів максімакса й мінімакса?

- Що таке теорія корисності?
- Чим відрізняється корисність від середньої очікуваної корисності?
- Що таке проста і складена лотерея?
- Які напрямки зниження невизначеності в господарській діяльності підприємства?

Ключові поняття, на яких слід акцентувати увагу:

- » КОРИСНІСТЬ
- » КРИТЕРІЇ ОБГРУНТУВАННЯ РІШЕНЬ
- » ФУНКЦІЯ КОРИСНОСТІ

Практичне завдання 1

Пекарня випікає хліб на продаж до магазинів. Собівартість однієї булки становить 0,30 грн. Її продають за 0,7 грн. Якщо булку виготовлено, але не продано, то додаткові збитки становлять 0,20 грн за одиницю. Зробити висновок, скільки випікати продукції за кожним правилом.

Таблиця 6 – Вихідні дані

Попит на добу, од.	10	12	14	16	18
Частота	5	10	15	15	5

Практичне завдання 2

Оцінювання корисності доходу. Припустимо, ви заощадили 5000 грн, щоб наступного року придбати меблі. Знайомий бізнесмен пропонує вам укласти гроші в його бізнес. У разі невдачі ви втрачаєте 5000 грн і можливість купити меблі. У разі успіху через рік ви одержуєте 30 000 грн. Фахівець із маркетингу оцінює ймовірність успіху в 0,3. Альтернативний варіант — покласти гроші в банк під 9 % річних без жодного ризику. Яке рішення ви приймете?

Рекомендовані літературні джерела: [24,25,26,30].

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 11

Практичні заняття проводиться з теми 9 робочої програми курсу «Підприємницькі ризики та їх вплив на прийняття господарських рішень».

Мета заняття – засвоїти особливості та критерії прийняття господарських рішень в умовах невизначеності, а також застосування при цьому теорії корисності.

План заняття

1. Характеристика ризику як економічної категорії.
2. Класифікація підприємницьких ризиків.
3. Втрати від ризику.
4. Зони та крива ймовірностей ризику.

Студент повинен з'ясувати такі питання теми:

??? Які існують наукові погляди розуміння категорії ризику?

➤ В чому сутність ризику як економічної категорії?

➤ Який існує взаємозв'язок між прибутком і ризиком?

➤ Які основні джерела та чинники ризику підприємницької діяльності?

➤ Які ознаки покладено в основу класифікації ризиків?

➤ Що таке втрати від ризику? Які види втрат?

➤ Які зони ризику існують?

➤ Що показує крива ймовірності ризику?

Ключові поняття, на яких слід акцентувати увагу:

» ВИРОБНИЧЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО

» ВТРАТИ ЗАГАЛЬНІ

» ВТРАТИ ЧАСУ

» ЕКОНОМІЧНИЙ РИЗИК

» ЗОНИ РИЗИКУ

» КЛАСИФІКАЦІЙНІ ОЗНАКИ РИЗИКІВ

» КОМЕРЦІЙНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО

» МАТЕРІАЛЬНІ ВТРАТИ

» РИЗИК

» СПЕЦІАЛЬНІ ВИДИ ВТРАТ

» ТРУДОВІ ВТРАТИ

» ФАКТОРИ ЕКОНОМІЧНОГО РИЗИКУ

» ФІНАНСОВЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО

» ФІНАНСОВІ ВТРАТИ

» ФУНКЦІЇ ЕКОНОМІЧНОГО РИЗИКУ

Практичне завдання 1

Варіант №1 практичного завдання вирішується в аудиторії, варіант №2 пропонується вирішати як самостійне домашнє завдання.

Підприємство очікує у наступному кварталі отримати такі показники:

Таблиця 7 – Вихідні дані

Показники	Варіанти		
	од. вим.	1	2
1. Обсяг реалізації продукції	шт.	180	200
2. Ціна реалізації продукції	тис.грн.	2,0	2,0
3. Собівартість виробництва одиниці продукції	тис.грн.	1,8	1,8
4. Вартість майна підприємства	млн..грн.	10	10

У наступному кварталі можливі відхилення фактичних показників від очікуваних:

Таблиця 8 – Можливі зміни показників

Зміни та їх причини	од. вим.	1	2
1. Через появу на ринку нового конкурента: - зниження обсягу реалізації продукції; - зниження ціни реалізації продукції	% тис.грн	30 -	- 0,5
2. Через неповну забезпеченість сировиною: - зниження обсягу виробництва й реалізації продукції	%	60	40
3. Через неповне використання виробничих потужностей (вихід з роботи устаткування, яке не пройшло капітальний ремонт): - зниження обсягів виробництва продукції	%	50	40
4. У зв'язку з можливою зміною постачальника сировини: - збільшення витрат на транспортування	тис.грн.	40	50

Таблиця 9 – Середня експертна оцінка ймовірностей виникнення причин ризику підприємства

Причини ризику	1	2
1. Поява на ринку нового конкурента	0,8	0,6
2. Неповна забезпеченість сировиною	0,5	0,4
3. Неповне використання виробничих потужностей	0,7	0,5
4. Зміна постачальника	0,6	0,5

Використовуючи вихідні дані та експертні дані про ймовірність появи причин, що викликають економічний ризик у діяльності підприємства у наступному кварталі, треба:

1) дати характеристику можливих втрат, обчислити розмір кожної з них та загальні втрати, що можливі при виникненні одночасно усіх чотирьох ризикових подій;

2) відобразити графічно зони ризику підприємства, виявити, в яких зонах знаходяться втрати від кожної з причин та загальні втрати;

3) ідентифікувати вид ризику підприємства та кількісно оцінити величину можливого ризику підприємства;

4) зробити висновки щодо наслідків впливу ризику на діяльність підприємства.

Практичне завдання 2

Беручи участь у конкурентній боротьбі за краще обслуговування житлового фонду, недержавне підприємство розширює перелік послуг мешканцям.

На 4 квартал поточного року підприємство підписало договори з мешканцями на виконання капітального ремонту трьох квартир загальною сумою 145000грн. Очікуваний прибуток - 1830грн.

Для виконання капітального ремонту ЖЕК придбає самостійно матеріали у розничній та оптовій торгівлі, а також, а також заключає договори на поставку столярних блоків й покриття для стелі.

Один із замовників може із-за фінансових труднощів затримати фінансування та придбання сировини (з думки самого замовника ймовірність цього - 0,5). Наслідок цього - можливе зниження обсягів реалізації послуг з ремонту у 4 кварталі на 530грн. Постачальник може змінити ціну бітумного покриття для стелі, що призведе до зростання витрат підприємства на 700грн. (ймовірність цього-0,3).

Додаткова інформація: вартість майна підприємства 5,78млн.грн

1) дати характеристику можливих втрат, обчислити розмір кожної з них та загальні втрати, що можливі при виникненні одночасно двох ризикових подій;

2) відобразити графічно зони ризику підприємства, виявити, в яких зонах знаходяться втрати від кожної з причин та загальні втрати.

Практичне завдання 3

Ремонтно-будівельне підприємство у наступному кварталі поточного року намічає згідно з підписаними договорами виконати обсяг робіт на загальну суму 175тис.грн. Очікуваний прибуток від реалізації складає 14,5тис.грн..

Аналізуючи виробничу ситуацію, апарат управління підприємства насторожений щодо можливих збоїв у роботі з таких причин:

1) один із замовників із-за фінансових складнощів може затримати фінансування, що приведе до нестачі матеріалів на виконанні бетонних робіт на його об'єкті і, як наслідок цього, затримається своєчасна здача об'єкта. Обсяги реалізації будівельно-монтажних робіт підприємства можуть зменшитися при цьому на суму 4,7 тис.грн. (ймовірність цього 50%);

2) висока ступінь фізичного зносу обладнання може привести до поломок та неповне використання бетономішалок, а це викличе простой у роботі та зниження обсягів робіт на біля 20% від очікуваного обсягу 4 кварталу (ймовірність цього 30%).

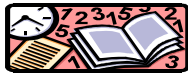
Додаткова інформація: вартість майна підприємства 12,4млн.грн.

1) дати характеристику можливих втрат, обчислити розмір кожної з них та загальні втрати, що можливі при виникненні одночасно двох ризикових подій;

2) відобразити графічно зони ризику підприємства, виявити, в яких зонах знаходяться втрати від кожної з причин та загальні втрати.

Практичне завдання 4

Аналізуючи економічний ризик по умовам попередніх завдань заняття, ідентифікувати ризик з таких класифікаційних ознак: причина виникнення, міра об'єктивності рішень, рівень виникнення, сфера виникнення, ступінь правомірності, ступінь припустимості, сфера походження, ступінь системності, можливість страхування, ступінь впливу на діяльність, тривалість у часу, час прийняття управлінських рішень.

Рекомендовані літературні джерела:

[1,5,11,14,17,23,24,26,28,29,30,34,35,38,39].

ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ 12

Практичні заняття проводиться з теми 10 робочої програми курсу «Критерії прийняття рішень у умовах ризику» та з теми 11 робочої програми курсу «Прийняття рішень у конфліктних ситуаціях».

Мета заняття – засвоїти особливості, основні критерії прийняття господарських рішень в умовах ризику та у конфліктних ситуаціях.

План заняття

1. Основні критерії прийняття господарських рішень в умовах ризику.
2. Сутність та види конфліктів.
3. Моделі конфліктних ситуацій.
4. Застосування теорії ігор в конфліктних ситуаціях.

Студент повинен з'ясувати такі питання теми:

??? В чому особливості прийняття господарських рішень в умовах ризику?

➤ Які існують критерії прийняття господарських рішень в умовах ризику?

➤ Які умови оптимальності альтернатив за різними критеріями прийняття рішень в умовах ризиків?

➤ В чому сутність конфліктів?

➤ Які основні різновиди конфліктних ситуацій?

➤ В чому сутність застосування теорії ігор в конфліктних ситуаціях?

➤ Що таке платіжна матриця?

Ключові поняття, на яких слід акцентувати увагу:

» ПРАВИЛО БАЙЕСА

» КРИТЕРІЙ БЕРНУЛЛІ

» КРИТЕРІЙ ЛАПЛАСА

» КРИТЕРІЙ ГУРВІЦА

» КОНФЛІКТ

» ПЛАТІЖНА МАТРИЦЯ

Практичне завдання 1

Фірма займається поставками лісу. Довжина маршруту — 500 км. Собівартість 1 м³ лісу — 120 грн, ціна реалізації — 200 грн за 1 м³. Залежно від місткості транспортних засобів фірма може здійснювати поставки партіями по 10, 15, 20, 25, 30 м³ лісу. Ціна реалізації може коливатися залежно від того, на скільки днів запізнюється постачання: без запізнення — 200 грн/м³; на 1 день — 190 грн/м³; на 2 дні — 180 грн/м³; на 3 дні — 160 грн/м³; на 4 дні — 150 грн/м³. Підприємство несе витрати на доставку на місце прибуття залежно від обсягу вантажу: 10 м³ — 0,8 грн/км x 500 км = 400 грн; 15, 20, 25 м³ — 1 грн/км x 500 км = 500 грн; 30 м³ — 1,5 грн/км x 500 км = 750 грн.

Крім цього, підприємство втрачає 50 грн за кожний прострочений день. На основі статистичних даних щодо аналізу попередніх ситуацій фірма може оцінити ймовірності прибуття товару в строк таким способом: P₁ (без запізнення) = 0,3; P₂ (запізнюється на 1 день) = 0,3; P₃ (запізнюється на 2 дні) = 0,2; P₄ (запізнюється на 3 дні) = 0,1; P₅ (запізнюється на 4 дні) = 0,1. Фірма отримала замовлення на поставку. Потрібно визначити оптимальну стратегію фірми.

Рекомендовані літературні джерела: [22,23,24, 25,30].

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 13

Практичні заняття проводиться з теми 12 робочої програми курсу «Обґрунтування інвестиційних і фінансових рішень за умов ризику».

Мета заняття – засвоїти сутність, критерії обґрунтування та методи прийняття інвестиційних і фінансових рішень за умов ризику.

План заняття

1. Інвестиційні рішення та критерії ефективності їх прийняття.
2. Прийняття фінансових рішень за умов ризику.

Студент повинен з'ясувати такі питання теми:

??? Що слугує основою прийняття інвестиційних рішень?

➤ Які існують критерії обґрунтування інвестиційного проекту?

➤ Які існують способи визначення критерію NPV з урахуванням ризику?

➤ Які критерії використовуються під час прийняття фінансових рішень?

➤ Які існують методи обґрунтування ставки дисконтування з урахуванням ризику?

➤ Які основні положення теорії оптимального портфеля?

Ключові поняття, на яких слід акцентувати увагу:

» ДИВЕРСИФІКАЦІЯ

» ІНВЕСТИЦІЙНІ РІШЕННЯ

» ТЕОРІЯ ОПТИМАЛЬНОГО ПОРТФЕЛЯ

» ФІНАНСОВІ РІШЕННЯ

Практичне завдання

Варіант №1 практичного завдання вирішується в аудиторії, варіант №2 пропонується вирішати як самостійне домашнє завдання.

Розглядається два проекти А і В щодо інвестування. Відомі оцінки прогнозованих значень доходу від кожного з цих проектів та відповідні значення ймовірностей. Оцінити міру ризику кожного з проектів та обрати один з них для інвестування.

Таблиця 10 – Вихідні дані

Показники \ Варіанти	0	1
1. Прогнозований прибуток(тис.грн)	400	300
1.1 Оцінка проекту А: - песимістична		
- стримана	720	600
-оптимістична	1100	1000
1.2 Оцінка проекту В -песимістична	300	300
-стримана	800	500
-оптимістична	1200	900
2. Значення ймовірностей		
2.1 Оцінка проекту А -песимістична	0,25	0,30
-стримана	0,50	0,60
-оптимістична	0,25	0,10
2.2 Оцінка проекту В -песимістична	0,30	0,25
-стримана	0,40	0,60
-оптимістична	0,30	0,15

Рекомендовані літературні джерела:
[6,15,20,24,25,26,28,29,30,36,37,48].

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 14

Практичні заняття проводиться з теми 13 робочої програми курсу «Якісне оцінювання підприємницьких ризиків» та з теми 14 робочої програми курсу «Кількісне оцінювання підприємницьких ризиків».

Мета заняття – засвоїти необхідність виконання та сутність якісного та кількісного аналізу ризиків в прийнятті господарських рішень.

План заняття

1. Необхідність виконання аналізу ризиків.
2. Ідентифікація та фактори ризиків.
3. Сутність підходів до кількісної оцінки ризиків.
4. Характеристика методів кількісної оцінки ризиків.

Студент повинен з'ясувати такі питання теми:

??? Що вміщує в себе якісний аналіз ризиків?

➤ Що розуміють під причинами та факторами ризиків?

➤ Як класифікують фактори ризиків?

➤ В чому сутність кількісного аналізу ризиків?

➤ Що розуміють під ступенем ризику?

➤ Які існують показники кількісного вимірювання ризику?

➤ Які існують методи кількісної оцінки ризиків?

➤ У чому полягають основні переваги та недоліки методів кількісної оцінки ризиків?

➤ Які методи є найефективнішими під час оцінювання ризику інвестиційних проектів? Чому?

Ключові поняття, на яких слід акцентувати увагу:

» АНАЛІЗ РИЗИКІВ

» ДИСПЕРСІЯ

» КІЛЬКІСНИЙ АНАЛІЗ РИЗИКІВ

» КОЕФІЦІЄНТ ВАРІАЦІЇ

» КОЕФІЦІЄНТ ЧУТЛИВОСТІ

» ОБ'ЄКТИВНА ЙМОВІРНІСТЬ

» ПОТОЧНІ АКТИВИ МІНІМАЛЬНОГО РИЗИКУ

» ПОТОЧНІ АКТИВИ МАЛОГО РИЗИКУ

» ПОТОЧНІ АКТИВИ СЕРЕДНЬОГО РИЗИКУ

» ПОТОЧНІ АКТИВИ ВИСОКОГО РИЗИКУ

» СУБ'ЄКТИВНА ЙМОВІРНІСТЬ

» СПОДІВАНЕ ЗНАЧЕННЯ

» СТАТИСТИЧНИЙ МЕТОД ОЦІНКИ

» СТУПІНЬ РИЗИКУ

» СЕРЕДНЬОКВАДРАТИЧНЕ ВІДХИЛЕННЯ

» ТОЧКА БЕЗЗБИТКОВОСТІ

» ЧАСТОТА ВИПАДКОВОЇ ПОДІЇ

» ЯКІСНИЙ АНАЛІЗ РИЗИКІВ

Практичне завдання 1

Оцінити, з яким із двох покупців укладання угоди на поставку товару буде для підприємства менш ризикованим. При цьому є інформація про термін сплати рахунків підприємства цими партнерами (покупцями) в попередні 10 місяців співробітництва.

Таблиця 11 – Вихідні дані

Місяці		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Термін сплати, днів	Фірма А	70	39	58	75	80	120	70	42	50	80
	Фірма В	50	63	32	89	61	45	31	51	55	50

Практичне завдання 2

Визначити, яке з підприємств здійснює менш ризиковане вкладення капіталу у цінні папери.

Таблиця 12 – Вихідні дані (млн.грн.)

Показники	Величина
1. ПІДПРИЄМСТВО 1	
1.1 Власні засоби	5
1.2 Максимально можливі збитки	3,5
2. ПІДПРИЄМСТВО 2	
2.1 Власні засоби	30
2.2 Максимально можливі збитки	12

Практичне завдання 3

По вихідним даним (планові показники) розрахувати коефіцієнти безпечності проектів А та Б з обсягу виробництва, ціни, постійних і змінних витрат.

Зробити висновки, який з аналізуючи проектів є менш ризикованим.

Таблиця 13 – Вихідні дані

Показники	Од. вим.	Величина
1. ПРОЕКТ А		
1.1 Ціна одиниці продукції	грн.	8,0
1.2 Змінні витрати на одиницю продукції	грн.	7,0
1.3 Постійні витрати	тис.грн.	238
1.4 Обсяг виробництва	тис. од.	250
2. ПРОЕКТ Б		
2.1 Ціна одиниці продукції	грн.	9,5
2.2 Змінні витрати на одиницю продукції	грн.	8,4
2.3 Постійні витрати	тис.грн.	265
2.4 Обсяг виробництва	тис. од.	290

Практичне завдання 4

Це завдання можна запропонувати на самостійне виконання для закріплення матеріалу з питання оцінки ризиків. Студенти самостійно вибирають матеріал-вихідні дані для аналізу структури активів підприємства.

По вихідним даним, представленим у балансі підприємства, зробити класифікацію активів підприємства за ступенем ризику.

Проаналізувати структуру активів за два звітних періоди та дати відповідь, зменшується або збільшується ризик ліквідності підприємства. Відповідь обґрунтувати. Навести використаний баланс підприємства.

Практичне завдання 5

Варіант №1 практичного завдання вирішується в аудиторії, варіант №2 пропонується вирішати як самостійне домашнє завдання.

Оцінити, враховуючи дані експертів, ступінь ризику запланованого обсягу робіт, якому підлягає будівельне підприємство у наступному кварталі.

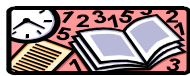
В якій зоні знаходиться цей ризик?

Таблиця 14 – Шкала меж ризику

Межі зон ризику	0	0,1- 2,5	2,6- 5,0	5,1- 7,5	7,6- 10,0
Зони ризику	безризикова	мінімального ризику	підвищеного ризику	критичного ризику	неприпустимого ризику

Таблиця 15 – Вихідні дані

Фактори ризику	Варіанти			
	1		2	
	бал	вага	бал	вага
1. Розірвання укладеної угоди	0,5	2,0	0,7	0,5
2. Втрата потенційного замовника	х	х	0,4	0,5
3. Консервація об'єкта будівництва	0,4	1,0	х	х
4. Зриви в питаннях фінансування з боку замовника	0,5	4,0	0,4	3,0
5. Незабезпеченість робіт сировиною та матеріалами	х	х	0,5	1,0
6. Зниження якості будівельної продукції	0,2	0,5	0,3	1,0
7. Вихід із ладу машин та механізмів	0,3	1,0	х	х
8. Порушення трудової дисципліни ⁰¹	0,1	0,5	0,2	1,0
9. Відсутність документації на початок будівництва	0,4	0,5	0,5	1,0
10. Несприятливі погодні умови	0,3	0,5	0,4	2,0
Всього	х	10,0	х	10,0

Рекомендовані літературні джерела:
[1,5,10,12,14,16,17,23,24,25,27,29,34,35,38,39,45,47].

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 15

Практичні заняття проводиться з теми 15 робочої програми курсу «Основи ризик-менеджменту» та з теми 16 робочої програми курсу «Напрями і методи регулювання та зниження ступеня ризику».

Мета заняття – засвоїти необхідність та основні прийоми управління ризиками при здійсненні господарської діяльності.

План заняття

1. Сутність ризик-менеджменту.

2. Організація ризик-менеджменту.
3. Прийоми управління ризиком.

Студент повинен з'ясувати такі питання теми:

??? Що вміщує в себе ризик-менеджмент як система?

➤ Які основні функції виконують керована та керуюча підсистема ризик-менеджменту?

➤ Які основні етапи управління ризиком?

➤ В чому сутність стратегії ризик-менеджменту?

➤ Які напрями та відповідні методи впливу на ступінь ризику використовуються в практиці ризик-менеджменту?

Ключові поняття, на яких слід акцентувати увагу:

- » ВІДРАХУВАННЯ РИЗИКУ
- » ДИВЕРСИФІКАЦІЯ
- » ЗНИЖЕННЯ СТУПЕНЯ РИЗИКУ
- » ЗАПОБІГАННЯ РИЗИКУ
- » ЛІМІТУВАННЯ
- » ОСНОВНІ ПРАВИЛА РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТУ
- » ПЕРЕДАЧА РИЗИКУ
- » РИЗИК- МЕНЕДЖМЕНТ
- » САМОСТРАХУВАННЯ
- » СТРАТЕГІЯ УПРАВЛІННЯ
- » СТРАТЕГІЯ РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТУ
- » СТРАХУВАННЯ
- » ТАКТИКА УПРАВЛІННЯ
- » ФУНКЦІЇ ОБ'ЄКТА УПРАВЛІННЯ
- » ФУНКЦІЇ СУБ'ЄКТА УПРАВЛІННЯ

Рекомендовані літературні джерела: [3,6,9,13,18,25,34,35,40].

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 16

Практичне заняття проводиться з тем курсу №№ 6-16, що входять у змістовий модуль 2 «Ризик і невизначеність під час обґрунтування господарських рішень» з метою повторення основних питань цих тем та підготовки до написання проміжного тестового контролю №2.

При розгляданні основних питань треба акцентувати увагу на категорійному апараті теорії ризикології, необхідності та послідовності якісного та кількісного аналізу ризиків, вибору того чи іншого методу управління ризиками.

Проміжний тестовий контроль з другого змістового модуля проводиться на другому часі практичного заняття.

Рекомендовані літературні джерела:

[1,3,5,6,9,10,13,14,15,16,17,18,23,24,25,27,28,29,30,31,32,34,35,37,38,40,45].

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Альгин А. П. Риск и его роль в общественной жизни. — М.: Мысль, 1989. — 192 с.
2. Бакаєв Л.О. Кількісні методи в управлінні інвестиціями: навч. посібн. / Бакаєв Л.О. — К.: КНЕУ, 2000. — 151 с.
3. Балабанов И.Т. Риск- менеджмент.- М.:Финансы и статистика, 1996.
4. Ю.И.Башкатова. Управленческие решения / Московський міжнародний інститут економетрики, інформатики, фінансов и права. М., 2003 — 89 с.
5. Бачкай Т., Месена Д. и др. Хозяйственный риск и методы его измерения. — М.: Экономика, 1979. — 184 с.
6. Бланк И.А. Управление финансовыми рисками / И.А. Бланк. — К.: Ника-Центр, 2005. — 600 с.
7. Василенко В. А. Теорія і практика розробки управлінських рішень: Навч. посібник. — К.: ЦУЛ, 2002. — 420 с.
8. Веснин В. Р. Основы менеджмента: Учебник. — М.: Триада, Лтд, 1997. — 334 с.
9. Вітлінський В.В. Аналіз, моделювання та управління економічним ризиком: навч.посібник / Вітлінський В.В., Верчено П.І. — К.: КНЕУ, 2000. — 292 с.
10. Вітлінський В.В. Кількісне оцінювання ризику у фінансово-економічній сфері / В.В. Вітлінський, Г.І. Великоіваненко // Фінанси України. — 2003. — №11. — С. 16–24.
11. Вітлінський В.В. Моделювання економіки: навч. посіб. / В.В. Вітлінський. — К.: КНЕУ, — 2003. — 408 с.
12. Вітлінський В.В. Оцінка, моделювання та оптимізація управління економічним ризиком: дис.. д-ра. екон. наук: 08.03.02 / Київ. нац. екон. ун-т. / Вітлінський Вальдемар Володимирович — К.: 1996. — 322 с.
13. Вітлінський В.В. Ризик у менеджменті / В.В. Вітлінський, С.І. Наконечний. — К.: ТОВ «Борисфен –М», 1996. — 336 с.
14. Вітлінський В.В. Ризикологія в економіці та підприємстві: монографія / Вітлінський В.В., Великоіваненко Г.І. — К.: КНЕУ, 2004. — 480 с.
15. Вітлінський В.В. Фінансовий ризик і методи його вимірювання / В.В. Вітлінський, Г.І. Великоіваненко // Фінанси України. — 2000.— №5. — С. 13–23.
16. Внукова Н.М. Економічна оцінка ризику діяльності підприємств: проблеми теорії та практики / Н.М. Внукова, В.А. Смоляк. / Харків. нац. екон. ун-т. — Х.: ВД «ІНЖЕК», 2006. — 181с.
17. Гранатуров В.М. Экономический риск: сущность, методы измерения, пути снижения: учебное пособие / В.М. Гранатуров. — М.: Издательство Дело и Сервис, 2002. — 160 с.
18. Глущенко В.В. Управление рисками. Страхование. — Железнодорожный: Крылья, 1999.

19. Глущенко В. А., Глущенко И. И. Разработка управленческого решения. Прогнозирование-планирование. Теория проектирования экспериментов. — г.Железнодорожный, Моск. обл.: Крылья, 2000. — 400 с.
20. Горбачук В. М. Фінансові рішення / Горбачук В. М. — К. : Альтерпрес, 2003. — 176 с.
21. Дубров А.М., Лагаша Б.А., Хрусталеv Е.Ю. Моделирование рисковvх ситуаций в экономике и бизнесе: Уч. пос./ Под ред. Б.А.Лагоши.- М.: Финансы и статистика, 1999.
22. Ємельяненко Л. М., Петюх В. М., Торгова Л. В., Гриненко А. М. Конфліктологія: Навч. посіб. / За заг. ред. В. М. Петюха, Л. В. Торгової. - К.: КНЕУ, 2003. - 315 с.
23. Клебанова Т.С. Теория экономического риска: учеб. пособие для вузов / Т.С. Клебанова, Е.В. Раевнева. — Х.: Изд. Дом «ИНЖЭК», 2003.— 152 с.
24. Клименко С.М., Дуброва О.С. Обґрунтування господарських рішень та оцінка ризиків: Навч.- метод. посіб. для самост. вивч. дисц. —К.: КНЕУ, 2006.
25. Клименко С.М., Дуброва О.С. Обґрунтування господарських рішень та оцінка ризиків: Навч. посібник. —К.: КНЕУ, 2005. — 252с.
26. Колпаков В. М. Теория и практика принятия управленческих решений: Учеб. пособие. — К.: МАУП, 2000. — 256 с.
27. Лапуста М.Г., Шаршукова Л.Г. Риски в предпринимательской деятельности. —М.: ИНФРА -М, 1996.
28. Лобанов А., Чугунов А. Риск – менеджмент // РИСК. – 1999. - №4. – С. 43-52.
29. Лук'янова В.В. Економічний ризик: навч. посіб. / В.В. Лук'янова, Т.В. Головач – К.: Академія, 2007. – 464 с.
30. Машина Н. І. Економічний ризик і методи його вимірювання: Навч. посібник. — К.: Центр навч. літ., 2003. — 188 с.
31. Найт Ф.Х. Риск, неопределенность и прибыль / Ф.Х. Найт. — М.: Дело, 2003. — 359 с.
32. Риск-анализ инвестиционного проекта / Под ред.. М.В.Грачевой. — М.: ЮНИТИ-ДАНА. 2001.- 351с.
33. Самуельсон Поль. Економіка : підручник. / Самуельсон Поль ; під ред. О. Лещишина. — Львів. : Світ, 1993. — 495 с.
34. Світлична Т.І. Теоретичні основи курсу “Економічний ризик та методи його вимірювання”. Навчальний посібник. Друге видання, доповнене і перероблене. Навч. . пос. —Харків: ХДАМГ, 2004.
35. Світлична Т.І. Конспект лекцій з дисципліни «Обґрунтування господарських рішень і оцінювання ризиків». —Х.: ХНАМГ, 2012.
36. Терехух А. А. Господарські рішення на машинобудівних підприємствах: прийняття, оцінювання та моделювання : монографія / А. А. Терехух. — Львів:Львівський державний інститут новітніх технологій та управління імені В'ячеславаЧорновола, 2010. — 244 с.
37. Тони Райс, Брайн Койли. Финансовые инвестиции и риск. Пер. с англ.- К.: Торгово-издательское бюро BHV, 1995.

38. Тэпман Л.Н. Риски в экономике: учеб. пособие для вузов / Л.Н. Тэпман. / [под ред. проф. В.А. Швандара]. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2002. – 380 с.
39. Устенко О.Л. Теория экономического риска: монография / О.Л. Устенко. – К.: МАУП. – 1997. –164 с.
40. Уткин Э.А. Риск–менеджмент / Уткин Э.А. – М.: Ассоциация авторов и издателей «ТАНДЕМ». Изд-во ЭКМОС, 1998. – 288 с.
41. Фатхутдинов Р. А. Управленческие решения : учебник / Фатхутдинов Р. А. – 5-е изд., перераб. и доп. – М. : Инфра-М, 2002. – 313 с.
42. Филин С., Брук М. Преодоление рискозависимости // РИСК. — 2002. — № 2. — С. 24—32.
43. Хейне П. Экономический образ мышления: Пер.с англ.-2-е изд.-Перспектива, 1993.
44. Черкасов В.В. Деловой риск в предпринимательской деятельности: Практик. пособие.- К.: ООО «Изд-во Либра», 1996.
45. Чернова Г.В. Практика управления рисками на уровне предприятия. –СПб: Питер, 2000.
46. Черняк В.З. Оценка бизнеса.- М.: Финансы и статистика, 1996.
47. Шапкин А.С. Экономические и финансовые риски. Оценка, управление, портфель инвестиций: Монография. – М.: Издательскл –торговая корпорация «Дашков и К^о», 2003.
48. Шумпетер Й. Теория экономического развития (исследование предпринимательской прибыли, капитала, кредита, процента и цикла конъюнктуры).- М.: Прогресс, 1982.
49. Ястремський О.І. Моделювання економічного ризику / О.І. Ястремський. – К.: Либідь, 1992– 176 с.

Навчальне видання

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

ДО ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ
З КУРСУ

**«ОБГРУНТУВАННЯ ГОСПОДАРСЬКИХ РІШЕНЬ
І ОЦІНЮВАННЯ РИЗИКІВ»**

*(для студентів 4 курсу денної форми навчання
напрямку підготовки 6.030504 «Економіка підприємства»)*

Укладач **СВІТЛИЧНА** Тетяна Іванівна

Відповідальний за випуск *В. І. Торкатюк*

За авторською редакцією

Комп'ютерне верстання *І. В. Волосожарова*

План 2012, поз.656М

Підп. до друку 03.12.2012р.

Формат 60х84/16

Друк на ризографі.

Ум. друк. арк. 1,6

Тираж 50 пр.

Зам. №

Виконавець і виготовлювач:

Харківська національна академія міського господарства

вул. Революції, 12, м. Харків, 61002

Електронна адреса: rectorat@ksame.kharkov.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи:

ДК №4064 від 12.05.2011р.